

ZIKMUND WINTER A GOLLOVA ŠKOLA

Dějiny české historiografie jsou plné větších i menších paradoxů. Při letném pročitání recenzní rubriky čtvrtého čísla *Českého časopisu historického* z roku 1901 objevíme jeden z mnoha přezíraných, ne-li dosud nepovšimnutých. Václav Novotný zde vyzdvihl dvanáctý díl Tomkova *Dějepis města Prahy*, na němž mu imponovala nejen práce s prameny, jichž „autor dovede uživati bystře a kriticky“.¹ Oceňoval především historikův vyhraněný smysl pro záležitosti zdánlivě nepodstatné i pozornost věnovanou událostem, které „veřejné mínění musily vzrušiti, jako jsou turnaje, příchod cizích poselstev, korunování králů, pohřby jejich atd./.../“.² Třiaosmdesátiletému nestorovi českých dějepisců neunikla podle referentova mínění „ani sebenepatrnější zprávička nebo narážka o jednotlivých příbězích, třeba jen některou, odjinud neznámou, podrobnost osvětlovala /.../“.³ Zkrátka Tomek se znovu projevil „jako mistr detailního líčení historického.“²

Novotného chvalořeč na poslední díl Tomkova *Dějepis*u není žádným překvapením. Historik, stojící v roce 1901 na prahu Kristových let, patřil sice k žákům Jaroslava Golla, ale stárnoucímu Tomkovi svého času několik let pomáhal právě při namáhavé práci na pražských dějinách.³ Není také žádným tajemstvím, že faktografická metoda, která Tomka proslavila,

1 V. N. (=V. Novotný): rec. V. V. Tomek, *Dějepis města Prahy* XII, *Český časopis historický* (dále ČČH) 7, 1901, s. 463.

2 Tamtéž.

3 Naposledy a nejobširněji se k metodě V. Novotného vyjádřil Z. Fiala: Sto let od narození Václava Novotného, *Československý časopis historický* (dále jen ČSČH) 17, 1969, s. 377–392. Viz též F. Kutnar, [J. Marek]: *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepiscví* II, Praha 1977, s. 136–141.

byla Novotnému, badateli spíše analytického než syntetického založení, velmi blízká. A byť Jaroslav Goll neskrýval své výhrady vůči některým Tomkovým metodickým postupům, nebyla Novotného pozitivní recenze riskantní. Oba redaktoři *Českého časopisu historického*, Goll i Pekař, věděli, že doyen českých dějepisců odejde brzy na věčnost a že by tudíž nebylo slušné vznášet na jeho adresu příliš kritické výtky.

Každá hůl má dva konce. Platnost starého přísloví dokládá recenze, která v inkriminovaném čísle vědeckého orgánu Gollovy školy bezprostředně následuje za Novotného referátem. Tehdy sedmadvacetiletý Gollův žák Tomáš Kalina se v ní naráz vyrovnal hned se dvěma rozsáhlými knihami Zikmunda Wintra, totiž s *Ději vysokých škol pražských od secesí cizích národů po dobu bitvy bělohorské* a s monografií *O životě na vysokých školách pražských knihy dvoje*.⁴ Byla to recenze značně opožděná. Vždyť první publikace vyšla už v roce 1897 a druhá o dvě léta později. *Český časopis historický* dokonce již o dvě čísla dříve promptně anotoval Wintrovu knihu *Život a učení na partikulárních školách v Čechách v XV. a XVI. století*, vydanou počátkem roku 1901.⁵ Zpoždění, s nímž Gollova škola reagovala na uvedené práce, rozhodně nelze svádět na výrobní lhůty časopisů. Samotný tón recenze, přiznávající sice Wintrovi nezbytné zásluhy, ale jinak nešetřící zřetelně formulovanými výhradami, naznačuje, že její otištění bylo promyšlené.

To, co Novotný oceňoval jako přednosti *Dějepisů města Prahy*, se v Kalinově pohledu mění v zjevnou slabinu. Záměna hodnotících znamének působí v daném kontextu podivně, neboť Winter náležel k čelným i oblíbeným Tomkovým žákům a důsledně vycházel z metody svého učitele. Ve Wintrových dílech se však Kalinovi nelíbila právě přemíra podrobností: „Tímto nedostatkem vysvětluje se ráz Wintrových knih. Je to množství jednotlivých dat, zpráv, výpisků a citátů podle určité osnovy (časové a věcné) sestavených a rozříděných a víceméně stručnými poznámkami autorovými spojených. Není plného ovládnutí, proniknutí a výkladu látky, jež mění sbírku materiálu v dějepisné dílo. Kniha jakoby se pod rukama tříštila v množství třebaš barvitých a svítivých kaménků, z jakých se skládají mozaikové obrazy. Proto právě díla Wintrova místy unavují.

4 *ČČH* 7, 1901, s. 463–467. Základní data o T. Kalinovi (1874–1956), znalci traktátové literatury doby poděbradské a později středoškolském učitelí v Brně, viz F. Kutnar, [J. Marek]: *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví* II, s. 132.

5 Viz nepodepsanou čtrnáctiřádkovou zprávu v *ČČH* 7, 1901, s. 242.

Autor cítí to sám; aby vypravování oživil, uvádí velmi často a velmi mnoho míst ve znění buď skoro nebo zcela původním /.../ a výsledek je ten, že cítíte vadu shora vytčenou, povaha díla jako snůšky materiálu tím spíše vystupuje, přehlednost a celek mizí, a kniha vzrůstá /.../“⁶ Dodávám, že podobné, ne-li stejné námitky by šlo stejně dobře aplikovat kupříkladu na osmý a devátý díl Tomkova *Dějepisů města Prahy*.

Kalinova zaujatost se pak stupňuje v závěru, kde Wintrovi vyčítá absenci filozofickohistorického uchopení předbělohorské doby, což ovšem nebylo autorovým cílem. Zcela ve stopách Ernsta Denise, T. G. Masaryka, mladého Zdeňka Nejedlého, ale též Wintrova přítele Aloise Jirásk⁷ podává recenzi zkratkovitý, leč podmanivý obraz epochy, vyplněné „sobecností“ a „panovačností šlechty“, „vědomými snahami rekatolizačními“, jejichž „hlavním nositelem byl řád jezuitský“, a „germanizací“, podporovanou dvorem i šlechtou, epochy, která není zlatým věkem, nýbrž dobou rozvratu, zákonitě ústící v osudovou porážku na bělohorské pláni.⁸ Z Kalinových slov přímo číší aktuální podtext, který v politické rovině deklaroval odčinění Bílé hory a od českých historiků vyžadoval objasnění jejích příčin. Období tak katastrofálně skončivší muselo mít, alespoň podle Kalinova soudu, více stínů než jasu a nemohlo proto být žádnou idylou. Recenzent tu poměrně přesně postřehl Wintrův bytostný odstup od dobových náboženských zápasů i vnímání epochy, kterou autor později ve své po-

6 T. Kalina; rec. Z. Winter, *Děje vysokých škol pražských od secesi cizích národů po dobu bitvy bělohorské a O životě na vysokých školách pražských knihy dvoje*, ČČH 7, 1901, s. 466.

7 A. Denis: *Konec samostatnosti české* I, II, překl. J. Vančura, Praha 1893 (původní francouzské znění *Fin de l'indépendance bohème* vyšlo 1890 a vzbudilo nadšený ohlas v Masarykově *Athenaeu*); T. G. Masaryk: *Česká otázka*, Praha 1895 (cit. dle 7. vyd., Praha 1969, zvl. s. 223–225, 228–230; v obou pasážích odkazy na E. Denise); Z. Nejedlý: *Alois Jirásek*, Praha 1902, s. 39. Autor se tu odvolává na Jiráskovu práci *Ze zlatého věku v Čechách*, vydanou poprvé v roce 1882. Je pozoruhodné, jak Nejedlého mínění souzní s Kalinou: „Zato shledáváme se tam s bezměrnou zpupností rytířů, s rozmařilostí a nesousedskostí měšťanů, zkažeností vojska, se šibalstvím potulných dobrodruhů, s loupežnictvím, s úpadkem ve věcech víry a s množstvím různých sekt.“ K obdobně vyostřenému chápání Bílé hory a jejích příčin i důsledků v díle J. Pekaře naposledy J. Mezník: *Josef Pekař a historické mýty*, in *Pekařovské studie*, Praha 1995, zvl. s. 88–92. K pojetí českých dějin předbělohorského období viz též zasvěcený příspěvek J. Pánka v tomto sborníku.

8 ČČH 7, 1901, s. 466–467.

slední dokončené knize přímo nazval zlatou dobou měst českých⁹ a v níž měšťanstvo pojal jako pozitivní sílu české společnosti.

Ačkoliv byla rozhorlená kritika přebělohorských poměrů výrazem Kalinova vnitřního přesvědčení, výhrady vůči Wintrově metodě mohl přejímat od masarykoců, Antonína Rezka i od samotného Golla. Stačí nahlédnout do soudobých časopisů¹⁰ i do Gollových referátů o české historiografické produkci, zveřejňovaných ve francouzské *Revue historique*, abychom zjistili, že recenzent na řadě míst s nadšením rozváděl úsudky svých učitelů, nespokojených s převládajícím pojetím kulturních dějin, jak je pěstovali Zikmund Winter a především jeho spolupracovník Čeněk Zíbrt.¹¹ Časová posloupnost naznačuje, že Kalinova recenze mohla být

9 Z. Winter: *Zlatá doba měst českých*, Praha 1913.

10 Rezkovi vadilo, že Winter málo přihlížel k politickým dějinám, nedocenil náboženskou stránku, která byla „v 15. a 16. století hybnou silou politických poměrů, právě tak jako v století 19. otázka národnosti“ a vytýkal mu i omyly v některých detailech. Celkově však Wintrovu dílo chválil. Viz A. Rezek: rec. Z. Winter, *Kulturní obraz českých měst. Život veřejný v XV. a XVI. věku* I, Praha 1890, *Časopis Muzea Království českého* (dále jen *ČČM*) 65, 1891, s. 513–516. Druhý díl práce, vydaný roku 1892, recenzoval Rezek v *ČČM* 66, 1892, s. 534–536. Naproti tomu dopis šifry V. K. (pod ní psával i T. G. Masaryk), adresovaný redaktoru *Lumíra*, tvrdil, že se nad Wintrovým *Kulturním obrazem českých měst* „věda jen útrpně usmívá“ (*Lumír* 18, 1890, s. 419–420). Velmi nesouhlasně se z protikatolického hlediska k Wintrovu *Životu církevnímu v Čechách*, vydanému v Praze 1895 a příznačně dedikovanému V. V. Tomkovi, vyslovil Denisův překladatel J. Vančura. Viz J. V. Řehnický (= J. Vančura): K našemu vývoji církevnímu a náboženskému, *Naše doba* 5, 1897/1898, s. 1–10, 220–231, 330–339, 421–430, 506–517, 620–632, 706–716, 810–819, 892–901, 993–1008, 1079–1087; 6, 1898/1899, s. 154–157, 233–238. Wintrův otevřený dopis, určený redaktoru *Naši doby* T. G. Masarykovi, byl vydán roku 1898; exemplář je uložen ve fondu Z. Wintra v literárním archivu Památníku národního písemnictví v Praze (dále LA PNP). *Život církevní* neuspokojil ani katolickou stranu. Viz A. Lenz: Několik poznámek k spisu prof. dr. Zigmunda Wintra *Život církevní v Čechách*, *Vlast* 12, 1895/1896, s. 577–582, 687–692. Katolíkům i evangelíkům vadil hlavně Wintrův umírněný náboženský postoj a liberálně působící nechuť vůči fanatismu jakéhokoliv druhu. Svým přístupem se ovšem Winter netajil: „Jen jednoho jsem nedovedl omluviti; fanatického násilí, jedněch druhým pro viru činěného.“ Viz Z. Winter: *Život církevní v Čechách v XV. a XVI. století*, s. 2 nepaginované předmluvy.

11 Také J. Goll, obdobe jako A. Rezek, v *Revue historique* (L. I., 1893, s. 348) vcelku pochválil Wintrův *Kulturní obraz českých měst*, konstatoval však, že dílo postrádá „historický základ“. Neskrýval ani své výhrady vůči Wintrovu výměru kulturního dějepisu. Čít. dle J. Goll, J. Šusta: *Padesát let české práce dějepisné*, Praha 1926, s. 59. Ještě jasněji se Goll vyjádřil r. 1899 o *Životě církevním a Dějích vysokých škol*

odpovědí na Wintrovy věty, obsažené v předmluvě k *Životu a učení na partikulárních školách* a mífící proti dříve vysloveným pochybnostem: „Přátelské opravy rád přijímaje, zlých lidí útoky k mysli sobě nebera, budu o svém obširném pláně pracovati dál klidně, velmi klidně, dospěv k tomu přesvědčení, že těch, kteří mojí práci přejí, jest hojně i tam, kde bych se toho byl nenadál, a že na druhou stranu i ti lidé, kteří cizí práci ponižují a kazí musí na tomto světě býti. Znal je již Komenský a nejvíc jich viděl mezi spisovateli a mezi učenými.“¹²

Spisovateli a učenici mífnil Winter Rezka, Golla i Masarykovy přívržence. Ti všichni mu poněkud nenáležitě splývali v jeden kruh, jemuž nedůvěřoval a od něhož neočekával nic dobrého. Jako každá senzitivní tvůrčí osobnost trpěl i Winter vztahovačností a těžce se vyrovnával s jakýmikoli námitkami. Ba, připouštěl si je víc, než bývalo obvyklé. A to tím spíše, že se jeho vstup do vědeckého a uměleckého světa odehrál se zpožděním, které si sám uvědomoval. Kalinův výpad zasáhl jeho nitro snad ještě bolestněji než předchozí kritiky.¹³ A nejen proto, že vzešel z pera vědeckého začátečníka. Pětapadesátiletý muž zřejmě správně tušil za mladicky razantními výroky autority, bez jejichž požehnání nemohla recenze vyjít.

Winter se současně domníval, že útok nemíří pouze na jeho osobu, nýbrž implicitně na celé tzv. muzejní či vlastenecké křídlo české historiografie, soustředěné kolem V. V. Tomka a scházející se pravidelně v pražských hostincích, nejčastěji v Celetné ulici, v Měšťanské besedě a na Žofíně.¹⁴ Chodívali sem Jaromír Čelakovský, Josef Kalousek, Alois Jirásek, Čeněk Zibrť, František Kott, V. E. Mourek, V. J. Nováček, Josef

pražských: „Všecka díla Wintrova opírají se o hojně prameny tiskem vydané i rukopisné; v nich práce Wintrova se podobá mozaice. Rád ukazuje rozsáhlost svého bádání, zvláště, co nového vynesly na světlo, i když to jsou nepatrné podrobnosti. U něho prameny často se ozývají ve své vlastní řeči doslovně: lze říci ve svých barvách, i když se někdy tím nadbytkem podrobností /.../ mozaikový obraz stává nejednotným i neurčitým.“ Tamtéž, s. 84. Snad ještě ostřeji hodnotil Goll Zibrť: „Co se týče formy, vadí přílišná rozvláčnost. Zibrť rád se vyjadřuje mnoha slovy, i když jde o věc docela jednoduchou /.../. Myslím, že by dílu neškodilo, ba spíše prospělo, kdyby bylo o dobrou polovici kratší.“ Tamtéž, s. 60.

12 Z. Winter: *Život a učení na partikulárních školách v Čechách v XV. a XVI. století. Kulturněhistorický obraz*, Praha 1901, s. 2 nepaginované předmluvy.

13 Potvrzuje to i svědectví Wintrova důvěrného přítele: „Winter těžce nesl, že v českém odborném časopise vědeckém byl od jakéhosi začátečníka zkritizován a že pak tam byl umlčován.“ Viz A. Jirásek: Zikmund Winter, *Zvon* 12, 1912, s. 627.

Emler, Antonín Truhlář, J. L. Pič, Adolf Patera a pochopitelně sám Winter. Budiž zde řečeno, že Tomek u sklenice piva prozrazoval mladším kolegům svůj recept na dlouhověkost, doporučuje jim, aby po namáhavé každodenní duševní práci následovala družná zábava při pravé chmelovině, zakončená „douškem na podušku.“¹⁵ V této společnosti se probíralo leccos, zřejmě i proslulá Wintrova *Odpověď* na Kalinovu stat'.¹⁶

„Někteří historikové naši,“ psal Winter na stránkách *Muzejníku* v bezprostředním rozhorlení na Kalinovu recenzi, „z kritické stolice chválu i hanu uštědřující, od let již vyjadřují se o mé práci vědecké způsobem takovým, jež nemohu nazvat jinak než předpojatým a jednostranným.“¹⁷ Zejména jej rozčílila recenzentova výtka, že pracuje příliš rychle, výhrada prokazatelně převzatá od Golla.¹⁸ „Tomu není dokonce tak,“ odpovídal Winter ve své obraně. „Hned na počátku, když jsem začal chodit do archivů, tedy před mnohými lety, každou knihu, každý rukopis probíral jsem s tím úmyslem, že vyličím život měšťský po všech stránkách. Tak se stalo, že mám už od let ku každé stránce života měšťského již přihotovený materiál, kterého není potřebí sebrati teprv /.../. Když pak k vědeckému jeho zpracování poskytnou představení úřadové munificentně prázdný čas od školy, tvrdím, že ve čtrnácti měsících **pilně, stále, pravidelně, denní práce beze všeho spěchání** (podtrhl Z. W.) lze sepsati knihu nemalou i dobrou. Optejte se profesora Pekaře, jak dlouho psal svého *Valdštyjna*, knihu jistě velikou. Musí se pilně sedati.“¹⁹

Pekař dal roku 1898 ve známé přehledné stati *Dějepisectví* najevo, jakou váhu přikládá kulturní historii pěstované Wintrem a Zibrtem. Oběma

14 Tomkova stolní společnost se scházela po prázdninách a v zimě v Měšťánské besedě, v letním období na Žofíně. Oblíbeným útočištěm „muzejních“ historiků byl též hostinec U Koláře v Celetné ulici, později restaurace na nádraží Františka Josefa I. Viz Č. Zibrť: Dr. Zikmund Winter. Vzpomínka k jeho šedesátým narozeninám, *Osvěta* 37, 1907, s. 256. Jirásek zmiňuje též Mayerovu hospodu v Celetné ulici a Zibrť zvláště vyzdvihuje společné nedělní procházky, jichž se zúčastňovali spisovatelé z okruhu časopisu *Zvon* (A. Jirásek, J. Thomayer, K. V. Rais, Z. Winter, právník J. Stupecký i další). Tamtéž, s. 256.

15 Tamtéž, s. 257.

16 *ČČM* 75, 1901, s. 555–557.

17 Tamtéž, s. 555.

18 Viz Gollovo hodnocení Zibrty, pozn. č. 11.

mužům dohromady věnoval téměř jedenáctkrát menší prostor než samotnému Gollovi.²⁰ Na Wintrovu defensio laboris, vyostřující vztahy mezi tzv. muzejním táborem a gollovci, reagoval Pekař okamžitě a svým způsobem překvapivě. V *Českém časopise historickém* se kladně rozepsal o Wintrově studii, analyzující národnostní složení staroměstských řemeslníků v letech 1526–1622, a této příležitosti využil k pokusu sblížit stanoviska Tomáše Kaliny a jeho atakem dotčeného badatele.²¹ Ve svém referátu dokonce upozornil, že *Český časopis historický* některé Wintrové práce již dříve ocenil. V tomto ohledu měl Pekař pravdu. Winter si na nevšimavost nejvýznamnějšího historického periodika skutečně stěžovat nemohl. Od svého založení roku 1895 až do Wintrové smrti evidovala recenzní rubrika přinejmenším 31 knižních a časopiseckých prací (počítám zde pouze příspěvky otištěné v *Muzejniku*, *Českém lidu*, *Časopisu přátel starožitností*, *Památkách archeologických a mistopisných*, *Zlaté Praze* a *Zvonu*) údajně přehlíženého kulturního historika.²² Její příspěvatelé přitom, a to bylo dobově příznačné, především zdůrazňovali Wintrův přínos k poznání postupující germanizace v desetiletích před Bílou horou, méně již (avšak občas také) jeho smysl pro hospodářskosociální problematiku.²³

Pekařovu nabídku na smír však muzejní skupina rychle odmítla. Stalo se tak v časopise *Zvon*, nedávno založeném starší generací spisovatelů (Jirásek, Thomayer, Rais), proti nimž se obracely výtky modernistů.²⁴ Šifra dr. N. B. zde napadla vývody studie *Počátky novočeské poezie za vlivu klasicismu*, již František Táborský, nepatřící přímo ke Gollovu křídlu, otiskl v *Českém časopise historickém*.²⁵ Uvedená stať ale byla pro záhadného kritika, v němž Pekař spatřoval Wintra. (N. B. může být Nezbedný bakalář; sám bych, dle rozsáhlých znalostí tisků 18. století, hádal, že podklady dodal Zíbrt či Volf) pouhou záminkou, aby zaútočil proti redaktorům hlavního orgánu Gollovy školy: „Pánové, kteří rádi aristokraticky ignorují práci starou a chlubití se chtějí vynálezy, budou musiti přece dáti více pozor.“²⁶ Smír se nekonal. Redakce *Českého časopisu historického* se od těch chvil raději vyhýbala posuzování Wintrových prací a přinášela o nich jen krátké anotace, rezignující na jakékoli hodnocení.²⁷ Ani to však plodného badatele a autora neuspokojilo.²⁸

19 *ČČM* 75, 1901, s. 556. Kalinova recenze utkvěla ve Wintrové myslí tak hluboce, že na ni narážel ještě po pěti letech: „/.../týž kritický list napsal o mých dílech, že jsou spíš jen „sbírkou materiálu/.../“. Čtenář tedy ví, co ho čeká. Mám jen radost, že nejedno veliké dílo cizích literatur je psáno touž mojí formou /.../“. Viz Z. Winter: *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*, Praha 1906, předmluva, s. III a IV.

Spor o Wintra však pramenil z podstatně hlubších pohnutek, než jakými byly běžné osobní averze či generační řevnivost. Jeho kořeny sahaly do bitevních vřav druhé poloviny 80. let minulého věku, kdy Tomek, Emler, Kalousek, Pič, Antonín Truhlář, Patera, Winter (ten dokonce i krátce před smrtí roku 1912)²⁹ i další hájili pravost *Rukopisů* a Jirásek se s touto ideou loučil až po těžkém vnitřním boji.³⁰ Vášnivě střetnutí o *Ru-*

- 20 J. Pekař: Dějepisectví, in *Památník na oslavu padesátiletého panovnického jubilea Jeho Veličenstva císaře a krále Františka Josefa I.*, Praha 1898, s. 57.
- 21 Pekař prohlásil Wintrův článek za „velmi poučený“ a důležitý pro dějiny národnosti, sociální, hospodářské a právní. Referát Kalinův však označil za „práci Wintrově příznivý“ (podtrhl J. P.) a dodal, že „každému spravedlivému soudci“ je jasno, že Wintrové knihy mají „velkou cenu /.../“. Viz J. P. (=J. Pekař): rec. *ČČM*, 1901, sešit 5–6, tištěno v *ČČH* 8, 1902, s. 234–236.
- 22 *ČČH* 1, 1895, s. 126, 418, 419; *ČČH* 2, 1896, s. 123, 257, 259; *ČČH* 3, 1897, s. 59, 121, 321; *ČČH* 4, 1898, s. 134, 344; *ČČH* 6, 1900, s. 69 (anotován článek Život v pražském Ungeltě r. 1597, který referent pokládá za důležitý, neboť seznamuje čtenáře „se stavem obchodu pražského, ano částečně českého vůbec a mnoho i s poměry průmyslovými a hospodářskými v zemích českých i v sousedství.“); *ČČH* 8, 1901, s. 97; *ČČH* 7, 1901, s. 242; *ČČH* 8, 1902, s. 234–236; *ČČH* 9, 1903, s. 110; *ČČH* 10, 1904, s. 226; *ČČH* 11, 1905, s. 106–107 (evidována stať První cechy řemeslné v Čechách s „vítáním a velmi instruktivním zřetelem k vývoji organizací řemeslných v západní Evropě“); *ČČH* 12, 1906, s. 109, 246 (registrovány pouhými čtyřmi řádky *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a XV. století*); *ČČH* 14, 1908, s. 255 (komentován příspěvek Začátky germanizace našich měst, jenž je „velmi důležitý svými daty“); *ČČH* 15, 1909, s. 381–382 (Pekařova pochvalná recenze knihy *Řemeslnictvo a živnost XVI. věku v Čechách* ústí v závěr, že Winter „rozmnožuje vědomosti naše všude měrou velikou a usnadňuje cestu studiu soustředěnějšímu /.../“); *ČČH* 19, 1913, s. 309–310.
- 23 Autorem většiny obsažnějších nešifrovaných anotací byl asi sám Pekař.
- 24 K časopisu *Zvon* J. Janáčková na různých místech monografie *Alois Jirásek*, Praha 1987.
- 25 *ČČH* 8, 1902, s. 173–187.
- 26 dr. N. B.: V posledním čísle časopisu historického */.../*, *Zvon* 2, 1902, s. 447. Zajímavé je, že *Zvon* Tábořského stať evidoval již o týden dříve. Viz b. a.: V 2. čísle *ČČH*, *Zvon* 2, 1902, s. 434. Pekař v reakci na výtky *Zvonu* reagoval v dopisu Gollovi 3. 5. 1902 až s neadekvátní prudkostí: „Ze všeho je viděti, jak jsme nenáviděni v jistých kruzích, za duše nenáviděni – a že přece mnoho znamenáme.“ Viz *Listy úcty a přátelství. Vzájemná korespondence Jaroslava Golla a Josefa Pekaře*, ed. J. Klik, Praha 1941, s. 316. Diskusi se pokusil zklidnit V. Tille (Počátky novočeské poezie, *Národní listy*, 3. 5. 1902, s. 3.); podle něho psal dr. N. B. „snad příliš ostře zabroušeným způsobem /.../“

kopisy bylo ovšem jen součástí sporu o orientaci české vědy a historiografie zvláště.³¹ Jaroslav Goll, jeden z nejvýznamnějších odpůrců pravosti, usiloval už od mládí o překonání úzkého národně vlasteneckého pojetí české historické vědy a o její pozdvihnutí na vsutku moderní, tj. mezinárodní úroveň. Spolu s ním sdílela program kritické a důsledně objektivní historiografie většina jeho žáků.³² Netřeba se proto divit, že i ti z nich, kteří měli k muzejnímu křídlu pracovně i jinak blízko (Zdeněk Nejedlý, Václav Vojtišek), nekompromisně vystupovali proti rukopisnému mýtu.³³

Druhý významný důvod napětí mezi Wintrem a gollovci vyplýval z prvního. Goll měl odlišný výměr kulturní historie, kterou chápal jako

27 Nedělo se tak, jak uvádí Krofta, „ze snahy umlčovati jeho dílo, nýbrž proto, aby projevem nesouhlasu s některými stránkami Winterovy metody pracovní nebylo třeba dotýkati se citlivosti auktora tak zasloužilého.“ Viz K. Krofta: Úmrtím Zikmunda Wintera..., *ČČH* 18, 1912, s. 379.

28 Zahofklý Winter sděloval v listu J. S. Macharovi: „Úřední věda historická zatím mne ignoruje. Historický časopis o mé knize řemesel přinesl jen zprávu, jak je tlustá. Ani slůvko víc. Dávají mi veřejně jak tak pokoj, bezpochyby proto, že jako jednatel historické třídy v Akademii sloužím mladým a nejmladším nepřátelům s ochotností přátelskou, máje zato, že ti lidé, až se do práce pustí, přece to budou dělati lépe než já, má-li býti vůbec nějaký pokrok.“ Cit. dle J. S. Machar: *V poledne*, 2. vydání, Praha 1928, s. 211.

29 V rozhovoru se svým bývalým rakovnickým žákem K. Kádnerem se rozhovořil o *Rukopisu královédvorském*: „Já pokládám otázku /.../ za nerozřešenou. *Rukopis* jest mnohými vážnými námitkami učiněn podezřelým, ale **poražen není** (podtrhl K. K.). Doufám, že protivníci *Rukopisů*, mezi kterýmiž mám mnoho osobních nepřátel, mi nezazlí pro tento můj dojem, jako já jim nemám za zlé, když míní, že *Rukopis* jest falešný /.../. Mně od počátku byl *Rukopis* podezřelý svou ojedinelou estetickou, literární krásou. V té, trvám, dodnes jest největší nebezpečí, jež hrozí starobylosti jeho života. Jest mi jak bludný balvan v daleké rovině suchoparu. Proto také moderní protivníci snaží se dokázati, že *Rukopis* vznikl z ovzduší moderního. Jalovými podobnostmi s frázemi Jungmannovými se to nedokáže /.../.“ Viz K. Kádner: K novým sporům o *Rukopis královédvorský*, *Národní politika* 21. 1. 1912, s. 2–3. K animozitě mezi starší a mladší vědeckou generací v rukopisném sporu zajímavě J. Špět: K politickému pozadí počátků boje o *Rukopisy* v roce 1886, *Sborník Národního muzea v Praze* (dále jen *SNM*), řada C – literární historie 12, 1967, s. 85–100.

30 J. Janáčková: *Alois Jirásek*, s. 214–215.

31 Blíže k tomu např. J. Marek: *Jaroslav Goll*, Praha 1991, s. 163–170.

32 J. Koči: Spory o *Rukopisy* v české společnosti, in *RKZ – dnešní stav poznání*, *SNM*, řada C – literární historie 13/14, Praha 1968/1969, s. 41.

syntézu dosažených poznatků z různých oborů, zabývajících se minulostí, avšak čas k této syntéze podle něho zatím nedozrál. Nejdříve bylo třeba vykonat množství úmorné analytické práce a teprve poté se pokusit o celistvý obraz.³⁴ Přední Tomkovi žáci, zvláště Zikmund Winter, August Sedláček a Čeněk Zíbrt, podléhající vlivu německých badatelů Freytaga, Janssena, Riehla, Gotheina a Henneho am Rhyn, vnímali kulturní historii jinak. Od 80. let podnikali rozsáhlé heuristické výzkumy, jejichž výsledky prezentovali v udivujícím množství popisně faktografických a materiálově bohatých článků, studií i knih, kterým propůjčovaly stylistický půvab přímé citace pramenů a archaický jazyk.³⁵ I oni pojímali své příspěvky jako kaménky, obláčky či stavivo k pozdější monometální kulturně historické syntéze.³⁶ Recept na její zbudování však oběma stranám, svádějícím koncepní střety, chyběl. Delší čas se jejich nepřátelství vybíjelo hlavně v polemikách o kvalitu Zíbrtovy *Bibliografie české historie*, k nimž zavdal početně nekompromisní Gollův posudek.³⁷

Doutnající spor obou hlavních větví české historiografie vzplál znovu u příležitosti 60. narozenin, které Jaroslav Goll i Zikmund Winter slavili v roce 1906. Poněvadž Goll byl o necelých šest měsíců starší, chopili se

33 P. Čornej: Vystoupení Zdeňka Nejedlého proti RKZ v roce 1937 a jeho ohlas, *Česká literatura* 25, 1977, s. 46–53.

34 Viz J. Goll: Dějiny a dějepis, *Vybrané spisy drobné I*, Praha 1928, s. 5–9 (původně v *Athenaeu* 1888/1889).

35 Kriticky k tomu J. Mandlerová: Problém kulturních dějin v české buržoazní historiografii v 80. a 90. letech 19. století, in *Sborník k dějinám 19. a 20. století 1*, Praha 1973, s. 20–35.

36 Je známo, že A. Sedláček, Z. Winter, K. Borový a později i Č. Zíbrt programově mapovali vývoj jednotlivých složek české společnosti (šlechta a její sídla, městský život, církevní život, lidové zvyky a obyčeje) s tím, že se tyto práce stanou podkladem pro pozdější celistvé vyličení českých kulturních dějin.

37 Viz J. Goll: rec. Č. Zíbrt, *Bibliografie české historie*, *ČČH* 6, 1900, s. 135–139; *ČČH* 8, 1902, s. 325–327; *ČČH* 11, 1905, s. 114–115. V první z nich Goll prozíravě říká: „*Bibliografie* přináší příliš mnoho /.../. Nicméně mám za to, že snaha po mnohosti zde šla příliš daleko. Bude-li se dále pracovati tímto způsobem, vzroste dílo do nekonečna.“ (s. 136.) Ještě ostřejší a velmi podrobná byla recenze K. Krofity na 4. díl *Bibliografie* (*ČČH* 14, 1908, s. 51–80), motivovaná Zíbrtovým článkem k Wintrovým šedesátinám, o němž níže (viz též *Listy úcty a přátelství*, s. 481). Krofta pak referoval o *Bibliografii* až do jejího zastavení.

příležitosti zdůraznit zásluhy výrazné vědecké osobnosti jako první jeho přívrženci. Snad ještě větší ohlas než objemný sborník statí, sepsaných Gollovými žáky k učitelovu jubileu,³⁸ vyvolal článek Josefa Šusty v čerstvě založené *Čechische Revue*.³⁹ Jeden z nejnadanějších příslušníků Gollovy školy využil výročí k zhodnocení posledních desetiletí vývoje české historické vědy, v níž podtrhl roli svého učitele jako zakladatele jejího moderního směru. Golla a jeho žáky zároveň postavil do ostré kontrapozice k starší škole, tvořené tzv. muzejním křídlem a ovlivněné obrozenským vlastenectvím, projevivším se v rukopisném boji i zastaralém chápání historiografie.⁴⁰ Rok 1886, v němž začal boj proti RKZ pak pokládal autor za „merkwürdige Datum unserer jüngsten Kulturgeschichte, welches zwei Perioden nationalen Geisteslebens scheidet.“⁴¹ Ač si Šusta počínal, pokud jde o uvádění jmen, decentně, vzbudil v okruhu „muzejčiků“ bouři nevole. A to tím spíše, že se Arne Novák, považovaný za sympatizanta gollovců, vyslovil v *Přehledu* u příležitosti Wintrových šedesátin o jeho díle poněkud kriticky.⁴²

Muzejní křídlo vyrazilo do bitvy prudce a v sevřeném šiku. Na statí v *Čechische Revue* a v *Přehledu* reagoval sám Winter hrdým se přihlášením k „muzejčikům“, oné, jak v uvozovkách zdůraznil, hloupější sortě, resp. staré škole historiků. Mlčet nemohl, neboť když „letos několik dobrých duší všimlo si mé šedesátky – kterou jsem já dokonce nic neslavil – nemohl to kdosi z nové školy ‚vydržet‘ a posoudil právě k té ‚oslavné příležitosti‘ v *Přehledě* moji životní a velikou práci tímž rozumem, jako učinil před léty kýs mladík v historickém časopise; opakoval mi paušální,

38 *Sborník prací historických k šedesátým narozeninám dvor. rady prof. dr. Jaroslava Golla*, Praha 1906.

39 J. Šusta: Jaroslav Goll. 1846–1906, *Čechische Revue* 1, 1906/1907, s. 17–35.

40 Šusta užívá pro vědce konzervativně vlasteneckého zaměření označení starší škola, resp. starší směr, zatímco protivníci *Rukopisů* a stoupenci kritického chápání vědy jsou v jeho chápání mladá generace. Tamtéž, kupříkladu s. 26 a 27.

41 Tamtéž, s. 28.

42 q (= A. Novák): Šedesátá jubilea dvou historiků /.../, *Přehled* 5, 1907, č. 17, s. 337. Podle autora trpěly oslavencovy (druhým jubilantem byl J. L. Pič) kulturně historické práce „mozaikovou technikou a hromaděním detailu málo utříděného; pro pochopení náboženského života neměl konzervativní Winter dosti filozofické hloubky a myšlenkové odvahy /.../“.

suverénní a nepravdivý úsudek o mých pracích, že jsou to snůšky materiálu, jimž schází hospodářský podklad, a že jsem při líčení církevního života /.../ neměl dost myšlenkové odvahy.“⁴³

Rozhorlený tón byl pochopitelný, uvážíme-li, že Arne Novák patřival k Wintrovým žákům na Akademickém gymnáziu. Roztrpčený učitel zaznamenal do svého exempláře *Přehledu* hořký komentář: „To psal můj žák dareba nepřičetná Arnošt Novák.“⁴⁴ V listu Macharovi, jemuž děkoval za darovanou knihu, vyjevil Winter své nitro naprosto upřímně: „Za jednu stat' musím děkovat extra. V té stati nejvíc díky vzdávám za slovo fasádník. Neuvěříte, jak dlouho a marně jsem to slovo hledal, mne nenapadlo, stará hlava, Vy jste bystřejší, Vy jste mi pomohl. Pan Goll totiž a jeho škola mne mají skoro za vola /.../. Já nejsem historik duchaplný (ale Goll taky ne), já kladu cihlu na cihlu a stavím jako zedník, ale nestavím dle cizího výkresu, stavím boudu sám, ze své hlavy a po svém. A to že, při mé práci, která stála zdraví, je přece něco tvůrčího, to neuznává Goll a jeho kohorta. Budu-li muset přece jenom vystoupit proti těm lidem, tu se mi hodí slovo Vaše, které Vám závidím. To slovo je raženo krásně, precízně, mám skoro zlost, že mne nenapadlo.“⁴⁵

Tištěná Wintrova obhajoba je kratičká, těch rozsáhlejších se ujali přední „muzejčící“. Bez rozpaků a s jasným cílem v nich postavili proti Gollovi jeho generačního vrstevníka Wintra. Josef Volf v provokativní výzvě „gollovcům“, postrádajícím ve Wintrových dílech komparativní hledisko a echo znalostí cizí odborné literatury, bez rozpaků uvedl, že oslavenec jako „kulturní historik může býtí dnes postaven směle po bok cizích badatelů na tomto poli.“ Nezapomněl ani dodat, jakou je hanbou pro českou společnost, píši-li syntézy českých dějin Francouz Ernst Denis a etničtí Němci, zatímco se mladí dějepisci z české univerzity vyžívají v podružných úkolech.⁴⁶ V tomto bodě však pouze opakoval slova, která se Winter neodvažoval pronést veřejně, o to vehementněji si však jimi ulevoval v soukromí: „Zatím mi ovšem překáží, že Němci ‚svým způsobem‘

43 Z. Winter: Taky gratulace, *Zvon* 7, 1907, s. 320.

44 Cit. podle V. Brožová: Dva autobiografické texty Zikmunda Wintra (poznámka k úplnému vydání *Paměti ze života dvou přátel*), in Z. Winter: *Paměti ze života dvou přátel*, ed. V. Brožová, Rakovník 1996, s. 6.

45 J. S. Machar: *V poledne*, s. 211. Slovem *fasádník* označil Machar Šustu v odpovědi na nepřívznivou recenzi své historické poezie.

nám Čechům pišou veliké knihy (Neuwirth *Umění*, Lippert *Dějiny sociální*, Bachmann *Dějiny Čech*), a naši páni v bohorovné nadutosti vyrábějí mrňavé škrkavky elegantní pózou. Štukateři fasádní. Gyps. A nejčipernější z nich, daleko inteligentnější než Goll – pan Pekař, zavrtal se do tlusté polemiky, z které nemá nikdo nic. Škoda té veliké práce. A podivno, ti páni mne rádi uznávají za – beletristu. Kteréžto umění, že bych uměl nějak výborně, neuznávám zase já...“⁴⁷

Citované Wintrovy výroky Goll a Pekař neznali. Proto jim zvýšil krevní tlak hlavně Čeněk Zíbrt velkou „wintrovskou“ statí v *Osvětě*, konzultovanou ještě před sepsáním s oslavencem.⁴⁸ Zíbrt bagatelizoval působení Gollova semináře v porovnání s Emlerovou činností v pražském městském archivu, kde se s tají diplomatiky a paleografie seznamovaly celé generace adeptů historikova řenesla, a zároveň Golla nepřímou obvinil z vypuzení Konstantina Jirečka z české univerzity, z neobjektivního prosazování svých žáků na stolice uprázdněné Tomkem, Emlerem i Rezkem a ze zmaření Wintrovy univerzitní kariéry.⁴⁹ Winter, znaje poměry na českém vysokém učení i jeho dějiny jako nikdo jiný, prý na dráhu vysokoškolského učitele brzy rezignoval. Na konkrétní Zíbrtův dotaz, zda se bude habilitovat, jen mávl rukou a pronesl památnou větu: „Raději chci býti na gymnáziu v řadě předních profesorů, než na univerzitě posledním a odstrkovaným docentem.“⁵⁰ A tak na české univerzitě nepůsobí Winter, „zářící jako vzor mnohým mladším snaživcům“, nýbrž historikové, kteří „když již čtyřicítka se kvapem blíží, marně ještě hledají, přeskakují /.../ přes

46 J. Volf: K šedesátým narozeninám člena kuratoria Matice české, školního rady, prof. dr. Zikmunda Wintra, *ČČM* 81, 1907, s. 194; výtky na adresu Gollovy školy ve Volfově recenzi na A. Bachmann: *Geschichte Böhmens*, II. Bd. (bis 1526), Gotha 1905, *ČČM* 80, 1906, s. 190–191.

47 Z Wintrova dopisu J. S. Macharovi. Viz J. S. Machar: *V poledne*, s. 212. Z autorových slov se zdá, že relativně příznivé Pekařovy anotace v *ČČH* změkčily jeho soudy. Narážka na zbytečně rozsáhlou polemiku se týká Pekařova sporu o tzv. *Kristiánovu legendu*.

48 Č. Zíbrt: Dr. Zikmund Winter. Vzpomínka k šedesátým narozeninám, *Osvěta* 37, 1907. Za upozornění na konzultaci mezi Zíbrtem a Wintrem děkuji přítelkyni V. Brožové.

49 Tamtéž, s. 252–253.

50 Tamtéž, s. 254. K otázce Wintrovy případné habilitace a zaujatosti Zíbrtova článku v *Osvětě* K. Kazbunda: *Stolice dějin na pražské univerzitě III*, Praha 1968, s. 134 a 312.

řadu staletí, kde by se jen mohli zachytiti“ a po nichž v bibliotékách „v katalogu lístkovém“ zůstávají „jeden, dva, tři listky? – více nic? – nic?!“⁵¹

Narážel-li Zíbrt na Golla, hrubě podceňoval jeho učitelské působení, měl-li na mysli Pekaře a Šustu, pak se krutě mýlil. Velké knižní práce Gollových žáků začaly vznikat až kolem roku 1910. Tím nenáležitější bylo, když Zíbrt doslova opakoval citovaná tvrzení ještě ve Wintrově nekrologu, zveřejněném v červnu 1912 na stránkách *Českého slova*.⁵² Zároveň tehdy využíval protigollovské kampaně ve vrcholícím sporu o smysl českých dějin.⁵³ Další Wintrův straník Josef Kalousek se zachoval analogicky, i když umírněněji.⁵⁴ Obdobně vypjatou subjektivností, tentokrát vůči Wintrově památce, se vyznačovala slova Arna Nováka, jemuž však neuniklo tlumené, nicméně živé národnostní citění zesnulého auto-

- 51 Č. Zíbrt: Dr. Zikmund Winter, *Osvěta* 37, 1907, s. 256–257. Zíbrtovy invektivy silně rozrušily Golla, který o jeho statí psal 26. 2. 1907 Pekařovi: „Zíbrt nepřestává. Poslední *Osvěta* má článek o Wintroví, jenž je psán proto, aby tam mohlo se vystoupiti proti mně a proti nám – ač se nikde nikdo nejmenuje /.../ Přiznávám se, že mne ty věci začínají iritovat a přiznávám se (což jsem i dříve řekl), že se při tom mém loňském jubil. řekly věci, které se nemusely anebo i neměly. Patrně, že to hlavně vyvolal článek Šustův.“ Viz *Listy úcty a přátelství*, s. 481. Pekař odvětil bojovně 6. 3. 1907: „My jsme byli zticha nebo téměř zticha po dlouhá léta, pokud šlo o práce Muzejčiků, tak málo vyhovující – výsledek se rovnal také nule. Mým heslem zůstává: čeliti každé ráně; nejsme to my, jimž jest se obávatí zápasu. To neznamená, že se musíme vrhnouti na každou pitomou narážku, ani že máme ignorovat knihy jako *Řemesla* atd. od p. Wintra – naopak byl bych velmi rád, kdyby Šusta právě nyní napsal kritiku *Dějin řemesel*, kritiku správnou, ale nezapominající, že autor je „řádným“ členem Akademie.“ Tamtéž, s. 488.
- 52 Č. Zíbrt: Dr. Zikmund Winter, *České slovo* 14. 6. 1912, s. 1–2; 15. 6. 1912, s. 1–2. Článek je pouhým zkrácením obsírnější statí v *Osvětě* z roku 1907.
- 53 Viz statí in *Spor o smysl českých dějin 1895 – 1938*, ed. M. Havelka, Praha 1995, s. 125–366. Nejnovější interpretace M. Kučera: *Pekař proti Masarykovi (Historik a politika)*, Praha 1995, s. 23–33.
- 54 „Ctihodný charakter Wintrův, zdárné působení učitelské a výtečná činnost spisovatelská docházely zaslouženého uznání, byť ne vždy a všude měrou náležitou /.../. Že se nezachoval všem, netřeba se diviti. Proti přemrštěnostem kritiky uměl se brániti statečně. Bez maření mnohého času ukázal krátce a pádně, že v jeho práci vězí více než materiál. Rád ponechával jiným, aby ze vzácné látky jím shledané a v ladné obrazy srovnané stavěli naučné /sic/ soustavy a filozofické teorie o přčinách a cílech vývoje historické. Teorie vznikají a zanikají, skutky dějinné zůstávají; a kdo je najevo vynesl, ten vykonal vědecké dílo trvalé, i teoretikům užitečné /.../“ Viz J. Kalousek: Zikmund Winter, *Almanach České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění* 23, 1913, s. 143.

ra.⁵⁵ U českých tvůrců, dospívajících v ovzduší táborového hnutí, tomu zpravidla nebývalo jinak.⁵⁶

Do *Českého časopisu historického* psal Wintrův nekrolog na přímé Gollovo přání Kamil Krofta.⁵⁷ Byla to šťastná volba. A to nejen pro Kroftův vrozený dar taktně harmonizovat rozpory. Krofta totiž ze všech Gollových žáků nejlépe znal předbělohorskou dobu a zdůrazňoval i její světlé stránky.⁵⁸ Ani on se však nevyhnul „věcné (podtrhl K. K.) úvaze“ o „přednostech a nedostacích“ nebožtíkovy vědecké metody, „jejímž účelem bylo tvořiti ladné obrazy“, v níž „převládá živel statický nad živlem dynamickým“, v které „chybí skoro úplně smysl pro historický vývoj“ a jež se kupodivu nepokoušela o „formální rozbor a kritické zhodnocení“ nejdůležitějšího užitého pramene, tj. městských knih.⁵⁹ Téměř stejné vady shledával ve Wintrově práci jeho obdivovatel Václav Vojtišek, jinak příslušník nejmladší generace Gollových žáků a zároveň badatel, důsledně uplatňující při výzkumu městských knih správní, diplomatický a paleografický zřetel.⁶⁰

55 Podle něj převládá u Wintra při hodnocení náboženských dějin hledisko národnostní, „všechny směry, které podvracely autonomii českého myšlení /.../ nenáviděl ze srdce.“ Viz A. N. (= A. Novák): Zikmund Winter, *Národní listy* 13. 6. 1912, s. 1–2.

56 K tomu P. Čornej: *Lipanské ozvěny*, Praha 1995, s. 85–86.

57 Goll sděloval kolem 20. 6. 1912 Pekařovi: „Dále: nekrolog Wintrův. Nejlépe – kdyby to napsal Krofta – on je vůbec často pro Vás ultima ratio.“ Viz *Listy úcty a přátelství*, s. 560. Pekařova odpověď z 25. 6. se netajila výhradami k nebožtíkovi: „Ale věřte mi, že mám těch stížností, že ČČH Wintroví ukřivdil, dost /.../. Stačilo by jim i na kvalitu těch slavných fakt Wintrových posvítit.“ Tamtéž, s. 561.

58 O Kroftovi jako o usmiřovači rozporů i o jeho pohledu na 16. století nejlépe a zatím naposledy K. Kučera: *Historie & historici*, ed. Z. Poustka, Praha 1993, zvláště s. 42–50, 58–61, 72–78, 84–88, 121–122.

59 K. Krofta: Úmrtím Zikmunda Wintera, *ČČH* 18, 1912, s. 378.

60 Winter „vic dokládá, hledě, aby nesetřel z příkladů jejich působivost, uplatňuje se původní ráz zápisů užitých /.../, ale budoucí „speciální studium provede mnohé změny /.../“. V. Vojtišek: Zikmund Winter, *Rozvoj* 21. 6. 1912, s. 2. Ještě obšírněji vyjádřil své názory na Wintrovu studium městských knih v recenzi díla *Český průmysl a obchod v XVI. věku*, *ČČM* 88, 1914, zvláště s. 75. Z dalších Vojtiškových „wintrovských“ pojednání viz Zikmund Winter (1846–1912), *Za Starou Prahu* 3, 1912, s. 39–40; Vědecké dílo Zikmunda Wintra, *Věstník hlavního města Prahy* 2, 1946, s. 1087–1089.

Pohled bezmála všech Gollových žáků na Wintrovo vědecké dílo trpí jednou společnou chybou. Nevychází z něho samého, nýbrž posuzuje jej prizmatem vlastních představ o povaze historické vědy a nebere v potaz generační rozdíly. Ba, často mu uniká, že i Wintrové spisy reflektují ovzduší doby, v níž vznikaly. Snad všichni příslušníci Gollovy školy četli stať básníka Otakara Theera,⁶¹ málokterý si z ní však vzal něco jiného než přirovnání Wintrových prací k žánrovým výjevům nizozemských malířů 16. a 17. století. Wintrův sklon k výčtu a deskripci jim obykle překryl skutečnost, že stárnoucí badatel obráží ve svých prozaických i kulturně historických dilech obecné tendence přelomu století, zvláště jeho snahu zastavit a postihnout prchavost okamžiku, vykouzlit vůni a barvu dávno minulých epizod, prostě rekonstruovat historickou událost, včetně její impresy.⁶² To není pouze popisný realismus, nýbrž leckdy bezděčný projev tehdejší touhy básníků, výtvarníků i tvůrců kinematografu po evokaci uplynulé chvíle ve všech jejích složkách, oné iluze, která na nás dýchá kupříkladu z Maroldových obrazů, a ovšem i z jeho panoramatu lipanské bitvy.

Zřejmě nejlépe ze všech Gollových žáků zhodnotil Wintrovu práci ten, kdo mu stál nejlíže a bezprostředně nahlížel do jeho dílny. V obsáhlém nekrologu milovaného „mistra Zigy“ odmítl J. V. Šimák⁶³ posuzovat Wintrovu působení na základě neadekvátních kritérií: „Tou partií dějepzpytu, která badá o zákonech dějinstva a společenského proudění, která z odborných jevů abstrahuje všeliké teorie, W/inter/ se nezabýval. K tomu prostě neměl času /.../. Také studie analytické, zejména obšírné rozborů pramenů, jichž výsledek bývá i negativní, akribie k zjišťování textů, diagramy /.../ apod. nebyly jeho pravým polem a nevyhovovaly jeho uměleckému citění.

61 O. Theer: Zikmund Winter, *ČČM* 78, 1904, s. 19–32.

62 Tamtéž, s. 21, 24, 25. Opačný názor vyslovil Šalda, podle kterého měl Winter společné znaky se „starými dřevoryjci“. V hodnocení Wintrových kulturně historických monografií byl Šaldův přístup blízký Gollově škole (ve stejné době kupříkladu vysoko ocenil první díl Pekařovy *Knihy o Kosti*). Viz F. X. Šalda: Tři smrti: Winter, Schwaiger a Sládek, *Novina* 5, 1911/1912, s. 508–509.

63 Winter mu několikrát děkoval za pomoc. Viz kupř. předmluvu k *Životu a učení na partikulárních školách v Čechách v XV. a XVI. století; též Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*, s. IV (zde jmenován i Gollův žák Jaroslav Bidlo). Šimák pak v roce 1913 připravil z autorovy pozůstalosti do tisku knihu *Český průmysl a obchod v XVI. věku*.

Proto pomíjel i úzkostlivě plné citace pomůcek /.../. Nebyl již mlád, když dostal se k dílu. Vážil svůj věk, a proto vědomě úkol svůj zúžil. Nechtěl proto **skládati kulturní dějiny** (podtrhl J. V. Š.), chtěl položit k nim pouze důkladný základ /.../.⁶⁴ Díky Šimákovi rovněž víme, že Winter pilně studoval spisy českých, francouzských a německých ekonomů, zvláště Wilhelma Georga Friedricha Roschera, ač jejich konkrétní ohlas nacházíme v jeho pracích jen obtížně.⁶⁵

Mnohem rozporuplnější vztah choval k Wintrovi Zdeněk Nejedlý, který úzkostlivě dbal, aby si nepokazil univerzitní dráhu a zároveň si nerozzlobil vlivné osobnosti z okruhu Muzea, v němž až do roku 1909 pracoval (mimo jiné se podílel na vydávání Zibrtovy *Bibliografie*). Proto se o Wintrovi raději nezmiňoval ve své jubilejní „jiráskovské“ stati,⁶⁶ proto se znalce městských dějin udržoval korektní styky,⁶⁷ a proto se o něm v jisté společnosti vyjadřoval pochvalně.⁶⁸ Wintrův skon situací změnil. Nejedlý již nemusel brát na Jiráskova přítele ohledy. Bezprostředně po únoru 1948, kdy vyvrcholilo Nejedlého úsilí absolutizovat dílo Františka Palackého a Aloise Jiráska, dokonce neváhal Wintra kritizovat a stavět do blízkosti konzervativních vědeckých a literárních proudů, jen aby ještě více vynikla genialita jeho oblíbenců. Nicméně slovník komunistického ministra zůstával v takovém případě blízky lexiku ostatních Gollových žáků, zvláště Tomáše Kaliny: „U Wintra není koncepce, není pojetí českých dějin, které by učilo a vzdělávalo /.../,“ říká na jednom místě.⁶⁹

64 J. V. Šimák: Zikmund Winter, *ČSPSC* 20, 1912, s. 106.

65 J. V. Šimák: Dr. Zikmund Winter a česká věda národohospodářská, *Obzor národohospodářský* 17, 1912, zvláště s. 353.

66 Viz pozn. č. 7.

67 Oba muži spolu vedli korespondenci, z níž se zachovaly jen dopisy Wintrovy, svědčící o určité důvěře, s kterou starší kolega k litomyšlskému rodákovi přistupoval. Viz *Korespondence Zdeňka Nejedlého s českými historiky*, edd. J. Hanzal a B. Svadbová, Praha 1978, s. 162–167.

68 Regionalistovi Tomičkovi se 23. 9. 1903 svěřoval s radostí, jakou mu udělal Wintrův názor na první díl jeho *Dějiny města Litomyšle a okolí*, vydaný téhož roku: „Mně šlo o úsudek zejména jednoho, a sice proto, že ten přečetl všechny (podtrhl Z. N.) české místní monografie, totiž Zikmund Winter. A jeho úsudek byl takový, že lepší být nemohl.“ Viz *Zdeněk Nejedlý – Antonín Tomiček. Korespondence*, ed. B. Svadbová, Hradec Králové 1976, s. 147. Winter napsal na Nejedlého práci recenzi do *Zvonu* 4, 1904, s. 42–43.

A jinde své vývody zpřesňuje. Na cenných Wintrových kulturně historických dílech leží podle něho „něco z Tomkovy neideovosti, co velmi na druhé straně oslabuje jejich cenu a význam /.../, obsáhlé jeho dílo nám nepodává ani jednu odpověď na zásadní problémy /.../. I Winter zůstává při popisu /.../. Takže jinak tato tolik dávající díla jsou a mohou být pro historika vlastně jen materiálem, jenž na svého zpracovatele, ve smyslu Palackého, teprve čeká.“⁷⁰

Již delší čas budila můj zájem otázka, zda se v podobném duchu vyslovil k Wintrovu dílu také Nejedlého spolužák z Gollova semináře, totiž Rudolf Urbánek, který své pojednání k stému výročí historikova i beletristova narození koncipoval s časovým odstupem a jenž ve svých monografiích prokázal obdobný smysl pro detail. Nedočkavě a s vnitřním rozehvěním jsem bral do rukou jeho nepublikovanou přednášku, proslovenou 27. prosince 1946. Překvapení bylo značné. Urbánkovo stanovisko i po desetiletích nezapře Gollova žáka, který prožíval všechny soudobé zápany a jehož sympatie náleží uctivanému učiteli.⁷¹

Ani Urbánek s Nejedlým tak nevybočili z řady, vinoucí se od Golla, Kaliny, Šusty i Arna Nováka přes F. X. Šaldu, Jaroslava Prokeše a Františka Kutnara až téměř do naší současnosti, k Tomáši Vojtěchovi, Janě Mandlerové, Jiřimu Kejřovi a Jaroslavu Markovi.⁷² Převládající charakteristika Zikmunda Wintra jako badatele, který shromáždil „nesmírné kvantum

69 Z. Nejedlý: O úkolech naší literatury, *Var* 2, 1949, s. 230.

71 Urbánek dává animozitu vůči Gollovi a jeho zákům do souvislosti s neuskutečněnou Wintrovou univerzitní dráhou a vysvětluje, jak musilo být pro nepřekonatelného znalce dějin pražského vysokého učení bolestné vyrovnat se s faktem, že v jeho prostorách učit nebude. Naznačuje též možnost výkladu *Mistra Kampana* jako alegorie Wintrova vztahu k české univerzitě. Viz fond R. Urbánek, č. i. 10561, č. přír. 147/62, LA PNP v Praze. Za vyhledání rukopisu děkuji kolegovi T. Pavličkovi.

72 Z dosud nezmiňovaných prací viz J. Šusta: *Dějepisectví. Jeho vývoj v oblasti vzdělanosti západní ve středověku a v době nové*, Praha 1933, s. 196 (zde nejpozitivnější autorův soud o Wintroví vůbec); týž: *Úvahy a drobné spisy historické* II, Praha 1934, s. 17–18; A. Novák, J. V. Novák: *Přehledné dějiny literatury české*, 5. vydání, Brno 1995, s. 759 a 761; J. Prokeš: Literatura dějepisná, in *Československá vlastivěda* X, Praha 1931, s. 284; F. Kutnar, [J. Marek]: *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví* II, s. 44–45; T. Vojtěch: *Česká historiografie a pozitivismus*, Praha 1984, s. 37 a 39; J. Kejř: *Historik-beletrista*, doslov in Z. Winter: *Zlatá doba měst českých*, 2. vyd., Praha 1991, s. 254–268; J. Marek: *O historismu a dějepisectví*, Praha 1992, s. 56 a 170.

Zikmunda Wintra jako badatele, který shromáždil „nesmírné kvantum dosud neznámých a do podrobnosti jdoucích faktů“ a jehož kulturně historické monografie jsou mozaikami, z nichž „nelze vyvodit žádný obecnější závěr o povaze historických procesů“,⁷³ vykazuje podivuhodnou životnost. Jakoby většina historiků neviděla, že i Gollova škola v úsilí o kulturně historické syntézy ztroskotala (klasickými ukázkami jsou nedokončená díla Zdeňka Nejedlého a Rudolfa Urbánka) a že k celistvému obrazu minulosti dospívala pouze výjimečně a výhradně v dílech svých nejlepších představitelů.⁷⁴

Svár mezi Zikmundem Wintrem na jedné a Jaroslavem Gollem s jeho žáky na druhé straně lze objektivně posoudit jen s obtížemi. Záleží totiž na bytostném založení každého historika, k jakému pojetí má blíže. Winter sice zdůrazňoval svůj pramenný výzkum, v koutku duše si však uvědomoval, že metodu nejlepších představitelů Gollovy školy není schopen zvládnout a že mu chybí i jejich rozsáhlý přehled po světové dějepisné literatuře. A z toho pramenila jeho ukřivděnost i nepravdivá slova o fasádnících, kteří „do archivů nechodí, oni pohodlněji čtou německé knihy“ a „mají široké úsudky“⁷⁵ Gollovi žáci pochopitelně práci v archivech nezanedbávali (stačí uvést Šustu, Pekaře, Novotného, Friedricha, Kroftu, Urbánka, Navrátila), ale nemohli jí věnovat veškerý čas, pokud cítili potřebu studovat novou literaturu a rozšiřovat si své obzory. Síly jednotlivce totiž nestačily na ideální zvládnutí vytčených úkolů, a tím méně na ně stačí dnes, v době informační exploze, která sice studium usnadňuje, ale zároveň servisem nepřehledného množství údajů vyvolává v myslích badatelů děs.

A ještě na jednu okolnost se rádo zapomíná. Gollova škola obracela kritické ostří proti Wintrovi v letech 1901–1912, v době, kdy její nejbystřejší představitelé hledali cestu z labyrintu faktografického pozitivismu a napadali proto vše, co zavánělo pouhou evidencí a popisností. Není tedy náhodou, že se jejich názory sbližovaly se stanovisky F. X. Šaldy a Arna Nováka, zdůrazňujícími roli intuice při vědeckém poznávání minulosti. Spor o Wintra tak tvoří integrální složku úsilí najít východisko

73 F. Kutnar, [J. Marek]: *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepiscetví* II, s. 45.

74 Mám zde na mysli J. Pekaře (především *Kniha o Kosti I a Žižka a jeho doba* III) i četná díla J. Šusty.

75 Viz J. S. Machar: *V poledne*, s. 211.

z problému, pro nějž se ujalo nepřesné označení krize pozitivistické historiografie.

Paradoxem jsem začal, paradoxem skončím. Po desetiletích absolutně znějících soudů o mechanické metodě a přemíře detailů začalo české dějepisectví doceňovat právě Wintrův materiálový přínos. Badatelé, zabývající se mikrohistorií či každodenností raného novověku, nemohou jeho práce pominout. Prorocky dnes vyhlízejí Wintrova slova z roku 1901: „Však se později někdo najde, kdo na mých základech bude hledati tendence evoluční, principy sociální, psychologické a jiné veliké věci moderních metod dějepisných.“⁷⁶

V tomto směru mu přinesl pozdní, ale zatím zřejmě největší satisfakci až třetí díl *Jagellonského věku v českých zemích*, který Josef Macek věnoval problematice měst a měšťanstva.⁷⁷ Při lektoraci rukopisu jsem zjistil, že autor odkazuje na díla Zikmunda Wintra ve 148 případech, což představuje 12% odkazů ze všech uváděných vědeckých titulů. Frekventovanějšího autora v Mackově práci nenajdete.⁷⁸ Není to náhoda. Až současné dějepisectví, které zásluhou moderních metod, nalezlo klíč k vytváření skutečných kulturně historických syntéz,⁷⁹ mohlo Wintrovo dílo plně docenit.

Opět se tak potvrdila stará pravda, že názory současníků, pronášené mnohdy ve vzrušených diskusích, nejsou pro posouzení vědeckých a uměleckých výtvorů plně relevantní. Jejich opravdový přínos obvykle prověří čas. V případě historiků ovšem platí, že žijí hlavně v paměti žáků a jejich dílo přetrvává jen potud, pokud je vědecky aktuální.

76 Z. Winter: Odpověď T. Kalinovi, *ČČM* 75, 1901, s. 556.

77 J. Macek: *Jagellonský věk v českých zemích* III, Města, Praha 1998

78 Pro zajímavost uvádím, že Zibrtova frekvence činí necelá 3%.

79 O tom blíže J. Petráň v rozsáhlé úvodní partii k *Dějímám hmotné kultury* 1/1, Praha 1985. Za příkladnou českou kulturněhistorickou práci lze, vedle uvedeného díla Mackova, označit knihu Z. Smetánky *Legenda o Ostojovi*, Praha 1992.